

Ticanovoj buni (I), s kritičkim osvrtom na dosadašnje prikaze ove bune; Epilog seljačke bune u Sremu 1807 (III) i Druga redakcija Slavnskog urbara (III) iz 1812. Isti autor daje ocjenu Bösendorferova djela: Agrarni odnosi u Slavoniji (II, 229), dok A. Peci-Popović prikazuje »Seljaštvo Jugoslavije 1918—41« od B. Stojsavljevića (I, 219).

Krešimir Nemeth

ZIVA ANTIKA IV—VI, 1954—1956

Kao što sam to u HZ VII 1—4 (1954) 201—204 učinio za prva tri godišta, tako ću i sada, rasporedivši ih tematski, prikazati povijesne, arheološke i srodne priloge u IV—VI. godištu »Žive Antike«.

Stevan Josifović, »Oktavijanovo ratovanje u Iliriku« (VI 1, 138—165), sistematski analizira antičke izvore i dosadašnju literaturu o teritorijalnom rasprostranju i opsegu rimskih osvajača, kao i plemenima učesnicima u doba Oktavijanova ratovanja u Iliriku g. 35—33 pr. n. e. Zalažući se za tezu — koju mnogi opovrgavaju ili je tek djelomično zastupaju — da su u tom Oktavijanovu ratu pod vlast Rimljana potpali ne samo Dalmacija i dio Hrvatske, već i dio Bosne i Zapadne Srbije, autor navodi, uz ostale, još jedan vrlo uvjerljiv dokaz, dosada nepoznat, u prilog tome mišljenju. Radi se naime o spisu *Dimensuratio provinciarum*, izvoda iz Agripinih Memoara. napisanu prije g. 15 pr. n. e. U cap. 18 tog spisa kaže se: »(finiuntur) . . . Illyricum, Pannonia ab oriente flumine Drino«. Kako spis obuhvaća samo one krajeve, koji su već pripadali rimskoj državi, nameće se zaključak, da se rimska vlast već i prije g. 15 pr. n. e. prostirala do Drine. Oktavijan je dakle već u ratu od g. 35—33 dopro do Srbije i Bosne.

Miloš N. Đurić sjajnim stilom daje široku povijesno-psihološku sliku »Aleksandra Makedonskog kao ekumenskog kosmotvorca« (IV 1, 16—59). Aristotel je tvorac i vladar Ekumene u teoriji, a njegov učenik Aleksandar Makedonski, u praksi. »Susret Aristotelov s mladim Aleksandrom bio je jedan od najvećih trenutaka u istoriji čovječanstva. To je bio susret filozofskoga genija s potonjim vojničkim i kosmotvornim genijem, i ta dva najveća Balkanca, planinski statički sin Nikomahov i uraganski dinamični i stihiski impulsivni sin Filipov, svojom delatnošću daće ne samo sadržaj i oblik svome vremenu nego će svojim poredama — učenik u vojničkoj i osvajačkoj i učitelj u filozofskoj oblasti — postati i presudni odrednici docijnij razvitka evropske prosvete.« Međutim, ne treba Aleksandra optuživati za uništenje helenske političke i ekonomske samostalnosti. Ekonomski razlozi i politički kaos prouzrokovali su pad Atene, kako s pravom ističe autor. »Aleksandrova svetsko-istoriska misija nije bila u tome da zaustavi političko rasturanje Helade, nego da goleme i dragocene tekovine helenskog duha raširi u sve krajeve sveta i da im, uopšte, obezbedi trajnost za docijnija pokoljenja«. Pritom je samo Makedonija »u tadašnjoj svetsko-istoriskoj konstelaciji, mogla helensku, a to znači najvišu čovečansku, misao preneti na Istok i njome otuda oploditi sve četiri strane sveta«. Prikazavši Aleksandrov postepeni uspon do »simfoničara Evrope, Azije i Afrike«, do »dirigenta mnogonarodnog ekumenskog orkestra«, Đurić prelazi na utvrđivanje glavnih faktora Aleksandrova »kosmotvoraštva«. Prema Arijanu, grč. historičaru II. st. n. e., ovo su glavni poticaji i odrednici, koji su Makedončevu kosmotetskom radu davati život i polet i koje autor ovdje razrađuje: njegova neugasiva žudnja da uvijek otkriva, upoznaje i postiže nešto novo; strast, koja ga je neprestano gonila naprijed; žudnja da uvijek izvršava nešto novo. Oslanjajući se i dalje obilno na potvrde iz antičkih pisaca i neka mišljenja iz moderne literature o predmetu, Đurić posvećuje posljednja tri poglavlja rasprostranju helenske prosvete i reagiranju Istoka, rimskom *Orbis terrarum* kao nastavku i proširenju Aleksandrove Ekumene, te usporedbi Aleksandra, Cezara i Napoleona.

Već je interesantna analiza Mihaila Đurića »Prvi antički projekat idealne države« (IV 2, 251—260). Naime, Aristotel u »Politici« (II 8, 1267 b 22 ss) spominje milerskog arhitekta Hipodama, Periklova suvremenika, kao prvoga grčkoga političkog mislioca i autora najstarijeg spisa o idealnoj državi. Uz prijevod spomenutog mjesta iz »Politike«, Đurić u pojedinostima analizira Aristotelovu bilješku, zaključujući, da je Hipodam svakako bio značajan i originalan politički mislilac, i da se

već kod njega jasno uočavaju osnovne crte Platonove idealne države (na pr. podjela na tri staleža).

Kako većina učenjaka grad Herakleju identificira s Pelagonijom (u Makedoniji), pa zbog toga često i oblast Linkos s Pelagonijom, Fanula *Papazoglu*, »Herakleja i Pelagonija« (IV 2, 308—345), na temelju antičkih i bizantskih izvora i natpisa ponovo pretresa čitavo pitanje, osvrćući se kritički i na svu bogatu dosadašnju literaturu o tome. Pravilna metoda, t. j. kronološki raspored građe, i precizno zaključivanje na temelju često oprečnih izvora, doveli su do ovoga glavnog i, mislim, sada konačnog rezultata: Herakleja i Pelagonija *dva* su grada, prvi u Linkestidi, drugi u susjednoj istoimenoj oblasti Pelagoniji; srednjovjekovno naselje, koje je naslijedilo Herakleju i nalazilo se u njezinoj neposrednoj blizini, nosilo je slavensko ime Bitolj, ali se prema bizantskoj tradiciji (i to tek od VI. st.!) ono zvalo i Pelagonija. Jasno je dakle, da je identificiranje tih dvaju gradova u bizantskim izvorima kompliciralo njihov odnos u antičko doba. — *Ista autorica*, osnivajući svoja istraživanja uglavnom na materijalu iz Kanaculisove »Makedonske prosopografije«, raspravlja »O onomastičkoj formuli kod Makedonaca u rimsko doba« (V 2, 350—372).

Mihail *Petruševski*, odgovorni urednik *Žive Antike*, u članku »Golemoto otkritie na M. Ventris« (V 2, 387—401), rezimira rezultate, do kojih je nauka došla poslije dešifriranja kretsko-mikenskog linearnog B pisma, i daje svoje, nove transkripcije i interpretacije nekih riječi i izraza u već tretiranim tekstovima. Već je pred pedesetak godina Evans objavio mnoštvo natpisa, što ih je pronašao na glinenim pločicama u Knosu na Kreti. U tom »minojskom« pismu on je razabirao tri tipa: hijeroglifsko, starije linearno A i mlađe linearno B. Na Kipru se upotrebljavalo i četvrto pismo, t. zv. kipro-minojsko, iz kojega se poslije razvilo kiparsko slogovno pismo. Nakon Evansa drugi su pronašli još mnogo sličnih pločica u Hagiji Trijadi, Piliu, Mikeni i drugim mjestima. Većina tih pločica zapravo je neka vrst inventara, odnosno administracija ili računovodstvo. Otkako je Evans objavio svoja *Scripta Minoa I* (Oxford 1919), brojni su se učenjaci okušavali u dešifriranju slogovnog kretsko-mikenskog pisma. No, tek je mladi engleski arhitekt Michael Ventris ljeti 1952. uspio naći ključ za dešifriranje linearnog B pisma i u suradnji s klasičnim filologom Johnom Chadwickom objavio ga 1953. u članku »Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives« (sv. LXXIII, str. 84—103 časop. »Journal of Hellenic Studies«). Ventrisovo je otkriće epohalno. Takvim ga gotovo jednodušno smatra sva kritika ovih godina. Bez obzira na pojedinačne primjedbe, što se mogu staviti ovoj ili onoj Ventrisovoj transkripciji ili interpretaciji, dvoje se već danas može sigurno tvrditi: pronađen je, i to konačno, pouzdan ključ za dešifriranje linearnog B pisma; jezik, kojim su pisane pločice, jest grčki, i to gotovo 1000 godina stariji od klasičnog grčkog jezika, odnosno od antičkog dijalekta. Kako plodan i dalekosežan utjecaj vrši već danas to otkriće i na klasičnu filologiju, grecistiku posebno, i na komparativnu lingvistiku, i na povijest, i na arheologiju, ne treba ni da spominjem. Diže se još jedan veo s drevne kulture Sredozemlja, koju nazivamo kretsko-mikenskom!

Nekim nedosljednostima u Ventrisovu dešifriranju posvećen je članak Ljiljane *Stanojević* »Povodom dešifriranja kretsko-mikenskih natpisa« (VI 1, 172—178).

Petar *Ilievski*, »Dali e dešifriranjeto na Ventris »kula od kartoni«?« (VI, 2, 314—336), staloženo i argumentirano pobija pretjerane i nerealne primjedbe, što ih je objavio A. J. Bestie »Mr. Ventris' Decipherment of the Minoan Linear B Script«, u *Jour. of Hell. Stud.* LXXVI (1956) 1—17, dosada najoštriji kritičar Ventrisova rada. Prerano se, nažalost, u saobraćajnoj nesreći ujesen 1956., ugasio mladi život M. Ventrisa. U dešifriranju ima, istina, još dosta toga da se dotjera ili prepravi. No, »glavno konstrukcijata zdravo stoji i ne može da bide urnata od bilo kakov vetar na kritikata«.

Ritualnom odnosno kulturnom tumačenju nekih predmeta, nađenih kod nas (Vinča, Starčevo, Trebenište), posvećena su tri članka Aleksandre *Cermanović*. U prvom, »Značenje i objašnjenje jednog tipa figura u Vinčinoj plastici« (IV 2, 369—372), označava se grupa ženskih figura, koje ispruženih nogu sjede na zemlji, kao ritualna i povezuje s grčkim agrarnim praznikom Tezmoforijama, o kojima su također žene, sjedeći na zemlji, tražile plodnost za sebe i za zemlju. U drugom članku, »Magiski crepitaculum i drugi instrumenti« (V 1, 153—155), autorica neke glinene, šuplje predmete u obliku ptice objašnjava kao zvečke (crepitacula), koje su kao kulturni instrument služile za uvođenje u misterije, odnosno, uz kulturna kola i zvrk (*rhombos*), ima-

le važnu ulogu u činima za kišu. — Trećim člankom, »Zlatne „sandale“ iz Trebeništa i njihovo simbolično značenje« (VI 2, 307—313), »sandale« se objašnjavaju sepulkralno, t. j. kao cipele, koje treba da štite pokojnika i da mu pomognu doći do onoga svijeta.

Branko Gavela, »O shematizovanoj plastici u pregrčkoj i grčkoj arhajskoj kulturi« (V 1, 144—152), nastoji točnije odrediti značenje kulturnim (ili bolje: hijeratskim) instrumentima, od kojih se najstarijima smatraju terakote s maloazijskih i balkanskih (kod nas u Vinči, Potpornju i Grivcu) prethistorijskih nalazišta. Uz arheološke nalaze, autor ispituje i objašnjenja u antičkim pisanim izvorima: tako na pr. u Homera *eidōlon* »idol« na jednom mjestu ima značenje *imago* »slika«, ali na drugom *kamóntōn eidōla* (= simulacra defunctorum) zapravo su »duše umrlih, *psychai*, *animae*«. Dakle, »shematizovana antropomorfna plastika izražava određeni pojam primitivne filozofije... o neprolaznosti i vječnosti ljudskog života, misaono izražen i kondenzovan u pretstavi duše kao neuništive manifestacije toga života«. I objašnjenja antičkih pisaca pokazuju, da je taj pojam imao i svoju likovnu hipostazu i materijalnu predstavu. S područja primitivne filozofije prvobitnog društva pojam besmrtnosti života prešao je u religiju. Tu je pojam vječnosti duše dobio svoj *eidōlon*, prikazan najčešće u obliku antropomorfne i shematizirane figure, a katkada i u obliku ptice.

Konstantin Petrov objavljuje »Dva reljefa od Bukovo« (V 2, 383—386).

Vazu iz Vučedola, što ju je objavio Hoffiller u Corp. vas. ant. I, t. II, br. 5, D. Srejović smatra cistom, koja je imitacija grčkih i italjskih brončanih cista, a nije izrađena prije VIII. st. (»Cista iz Vučedola«, V 2, 403—406). — Ist iautor: »Thymia-terea« (VI 2, 301—306), neke predmete, pronađene u predrimskim nalazištima (Vinča, Vučedol), tumači kao *thymia-terea*, t. j. kadionike, gdje je prinošena žrtva u mirisima, povezujući ih s analogijama iz Grčke i Orijenta.

Sava Tutundžić, »Egipatski elementi u helenskoj plastici arhajskog doba« (VI 2, 293—300), tvrdi, da za grčku arhajsku umjetnost VII. i VI. st. nisu karakteristični utjecaji kretske-mikenske kulture ili bliskog Istoka, nego pretežno utjecaji egipatske skulpture saitske epohe.

Borka Josifovska objavljuje četiri epigrafska priloga s područja Makedonije: »Tri nepublikirani latinski natpisi od Makedonija« (IV 1, 194—199), »Eden nov natpis od Scupi« (IV 2, 366—368), »Titulus ineditus Scupis repertus« (V 2, 402) i »Dve poznorimske grobnice iz Dračeva« (VI 2, 277—292).

Jaroslav Šašel, »Add. ad CIL III 11675 Atrans, Nor.« (IV 1, 200—208), ispravlja čitanje natpisa, koji nije bio nađen *in situ*, datira i rekonstruira tekst te utvrđuje, da taj fragment pristaje uz novi, nedavno *in situ* nađeni dio natpisa. — Poslije više od 100 godina, otkako je prvi put obrađen, Šašel ponovo komentira interesantan nadgrobni natpis Vepona (CIL III 5232 Celeia, Nor.), Noričanina s rimskim državljanstvom (IV 2, str. 346—363). — Isti autor objavio je još tri arheološka priloga: »C. Vin-donius Successus« (V 1, 127—139), istražujući tu neke povijesno-onomastičke pojedinosti; zatim »Nov antični nagrobnik z Iga pri Ljubljani« (V 2, 373—382) i »Elagabarov milnik v celejanskem municipalnem področju« (VI 2, 267—276).

Rastislav Marić, »Statio mons (montes) Dardanorum« (IV 2, 364—365), riječju *mons* (ili *montes*) — a ne uobičajenim *municipium* — razrešava kraticu *M* u imenu dotada nepoznate carinske stanice, zabilježenu na votivnom natpisu iz Slatine kod Sočanice (Kosovo).

U vezi s pisanjem F. Papazoglu u ŽA II 2 (1952) 262—266 Mihail Petruševski, »IOYMHNION ili NOYMHNION?« (V 1, 140—143), zaključuje, da bi lično ime na natpisu iz Budur-Ciftika moralo glasiti NOYMHNIOΣ, koje je poznato u Grčkoj i Makedoniji, a i povezuje se s Apolonovom svetkovinom *numenia*. Tek kad je članak već bio štampan, Petruševski je saznao (v. njegovu bilješku u V 2, 349), da su do istog rezultata došli J. i L. Robert u LXVII sv. časopisa »Revue des études grecques«.

Vasil Lahtov, »Novi natpisi vo Ohrid i Ohridsko« (VI 1, 166—171), objavljuje 4 grčka i 1 latinski natpis.

Obično je II. svesku svakoga godišta Žive Antike, u odjeljku »Kritika i bibliografija«, okupljen niz vrijednih ocjena i prikaza sa svih područja, koja su zastupana u ovom časopisu. Tako je i u zadnja tri godišta, što ih ovdje prikazujem.

M. M. Vasić, »Analiza duplajskih kolica« (IV 2, 376—380), vrlo oštro kritizira Dragu Garašanin, u prvom redu zato, što je u Starinaru za 1951 objavila članak o kolicama, koja Vasić smatra očitim falsifikatom, a i zbog toga, što autorica u interpretaciji objekta pokazuje slabo poznavanje grčke religije. Odgovarajući na tu kritiku, Draga Garašanin (V 1, 214—216) ističe, da Vasić govori samo o jednom-beogradskom, zanemarujući drugi — vršački primjerak duplajskih kolica; da je Vasić prvi i jedini arheolog, koji sumnja u autentičnost kolica; da je na pr. prof. Sprockhoff, potpuno nezavisno od autorice, u pogledu duplajskih kolica došao do gotovo identične interpretacije; da V., predbacujući autorici, kako se ne koristi modernom literaturom, nije uzeo u obzir nijedno djelo novije, dosta brojne literature o spornom predmetu. — H. G. Andonovski—Poljanski (IV 2, 406—408) recenzira studiju J. Korošca »Nekoliko pitanja oko Nekropole u Trebeništu« (Glas. Zem. muz. u Sar., NS sv. VIII/1953/91—101). — J. Dinić (IV 2, 411—416) kritizira nedostatke u čitavim odjeljcima i pojedinačne pogreške u II. glavi (Naša zemlja u rimsko doba) I. knjige »Historije naroda Jugoslavije«. — Ističući nepreciznost autorova metodološkog stava, Dušanka Obradović (V 1, 193—195) uglavnom pozitivno ocjenjuje knjigu M. Hammonda »City—State and World—State in Greek and Roman Political Theory until Augustus« (Cambridge 1951). — A. G. Tahovski prikazuje (V 2, 418) studiju F. Sokolowskog »Lois sacrées de l'Asie Mineure« (Paris 1955). — M. Abramčić (V 2, 419—423) opširnije recenzira i toplo preporučuje važnu Nollovu knjigu »Frühes Christentum in Oesterreich« (Wien 1954). — Tri korisne knjige prikazuje A. Cermanović (VI 1, 185—187): Beazley-ovu »Etruscan Vase-Painting« (1947), Metzgerovu »La céramique grecque« (Paris 1953) i Magnien-ovu »Les mystères d'Eleusis« (Paris 1950).

Vladimir Vratović

JOURNAL OF ECONOMIC AND SOCIAL HISTORY OF THE ORIENT VOL. I,
PART 1, AUGUST 1957, PART 2, APRIL 1958.

Studiju ekonomske i socijalne historije Evrope i Amerike posvećeno je u zapadnoj historiografiji nesrazmjerno više pažnje, nego istoj problematici Orijenta. Sve veća uloga naroda Azije i sjeverne Afrike u najnovijem svjetskom političkom zbivanju očigledno potiče u posljednje vrijeme i zapadne historičare da dokrajče tu jednostranost. Stoga je planirano izdavanje golemog djela u 30 tomova pod naslovom Economic and Social History of the Orient. Djelo treba da geografski obuhvati sve zemlje od starog Bliskog Istoka (uključivši sjevernu Afriku) do Indonezije i Japana. Vremenski ono treba da obuhvati period od prethistorije do XIX st. odnosno do vremena kada zapadni utjecaji presudno djeluju na dalji razvoj pojedine zemlje. (Pod zapadnim utjecajem očigledno treba razumjeti kapitalističke odnose.) Pojedina poglavlja bit će napisana ili engleski ili francuski ili njemački.

Gore spomenuti časopis za ekonomsku i socijalnu historiju Orijenta treba da prethodi izdavanju spomenutog voluminoznog djela, a kasnije da paralelno sa izdavanjem »Historije« donosi studije, koje su previše specijalizirane, da bi mogle naći svoje mjesto u zamišljenom sintetskom radu. Časopis izlazi u Leidenu u Nizozemskoj; uređuje ga niz stručnjaka iz Sjedinjenih Država Amerike, Velike Britanije, Francuske, Njemačke, Nizozemske, Australije i Kanade. Članci treba da budu pisani na jednom od tri navedena jezika, no prvi broj ne donosi nijedan prilog na njemačkom.

Časopis je od neposrednog interesa za velik broj naših historičara, jer se osvrće na ekonomsku i socijalnu historiju Turskog carstva, a to znači, u određenim razdobljima, na probleme koji su usko povezani s historijskim razvitkom velikog dijela naroda Jugoslavije. Već prvi broj donosi prilog koji je napisao poznati turski historičar Ömer Lütfi Barkan pod naslovom: *Essai sur les données statistiques des registres de recensement dans l'Empire Ottoman aux XVe et XVIe siècle*. Svojim prilogom želi upozoriti na bogate mogućnosti koje turski arhivi pružaju za izučavanje ekonomske i socijalne historije ne samo Turaka, nego i ostalih naroda koji su živjeli u okviru Turskog carstva. Autor ističe važnost popisnih registara populacije i nameta koji su sastavljani svakih 30 ili 40 godina. Ti registri su sačuvani u vrlo velikom bro-

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XI—XII.

1958—1959.

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje završeno početkom mjeseca jula 1960.